

Степурко О.С.

студентка,

Національний університет «Острозька академія»

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ЧОРНОБИЛЬ» У СЛОВОТВОРЧОСТІ ПОЕТІВ ЖИТОМИРЩИНИ

Лексичний склад будь-якої мови – це відкрита система, яка постійно змінюється. Мова періодично оновлює свої ресурси різними способами. Один із них – це поява неологізмів, зокрема авторських лексичних новотворів (далі – АЛН), які функціують у художніх текстах, поповнюють номінації явищ, предметів, ознак, дій, процесів і надають текстам стилістичної виразності.

Значний вплив на свідомість людей мають суспільно-політичні чинники, які виразно відзеркалено в письменницькій словотворчості. Одним із таких чинників доречно вважати катастрофу на Чорнобильській АЕС, яка відбулася 1986 року. Серед наукових праць, присвячених відображенню цієї трагедії в літературі, варто виокремити роботи І. Гоцинець, яка досліджує асоціативно-семантичне поле «Чорнобиль» у художньому дискурсі [2], В. Максимчука, який описав віддзеркалення Чорнобильської катастрофи в мовотворчості сучасних поетів Рівненщини [5].

Т. Гундорова вважає, що після Чорнобильської катастрофи видозмінилися «поняття, за допомогою яких ми сприймаємо світ» [3, с. 27], тому вважаємо за доречне проаналізувати віддзеркалення Чорнобильської трагедії в словотворчості поетів Житомирщини. Частина області ввійшла до «зони відчуження» (першої зони за рівнем забруднення), що увиразнено в АЛН як репрезентантах локальної мовно-поетичної картини світу. Унаслідок цього у словотворчості поетів Житомирщини навіть сформувалося лексико-семантичне поле (ЛСП) «Чорнобиль».

Мета статті – комплексно проаналізувати особливості АЛН поетів Житомирщини, що входять до ЛСП «Чорнобиль».

У сучасній лінгвістиці ЛСП тлумачать як сукупність мовних (здебільшого лексичних) одиниць, які об'єднані спільністю змісту (деколи також спільністю формальних показників) і відображають

поняттєву, предметну або функційну подібність позначуваних явищ [4, с. 129]. Виокремлюють такі ознаки ЛСП:

- 1) наявність системних семантичних відношень (кореляцій) між його складниками;
- 2) взаємозалежність і взаємообумовленість лексичних одиниць;
- 3) відносна автономність поля;
- 4) безперервність позначення його смислового простору;
- 5) взаємозв'язок семантичних полів у межах усієї лексичної системи [4, с. 129].

Опираючись на вищесказане, стверджуємо, що ЛСП «Чорнобиль» – це сукупність мовних одиниць, що містять архісему ‘Чорнобиль’. У словотворчості поетів Житомирщини виділяємо такі лексико-семантичні групи (ЛСГ) цього ЛСП:

- інновації, що становлять бінарну опозицію «дочорнобильський – післячорнобильський»;
- АЛН, утворені від наслідків катастрофи;
- неологізми, що номінують людей, які брали участь у ліквідації вибуху;
- інновації, у яких засвідчено сприйняття трагедії.

У словотворчості житомирських поетів новотвори ЛСП «Чорнобиль» становлять 2,5% від загальної кількості одиниць.

Значна частина АЛН ЛСП «Чорнобиль» поетів Житомирщини має темпоральний характер. Ця група інновацій представлена прикметниками, які безпосередньо не називають час, але становлять бінарну опозицію «дочорнобильський – післячорнобильський», утворюючи протиставлення один одному за принципом: буйання природи – її загибель. АЛН які мають сему ‘дочорнобильський’ указують на чистоту, святість землі, наприклад: *Лише у сні узрієш світ колишній: / ночей не буде зоряно-магічних, / не буде днів сяйливо-предковічних, – / лиш дзвін в вухах гудітиме невтишний* (Мик:73); *Де розквітли скоролісків первісно-білі гаї. / Захлинулись наші серця від нежданої муки...* (Козак:19). У другому прикладі новотвір сконструйований від кольороназви «білий», яка символізує чистоту. В АЛН, які містять сему ‘післячорнобильський’, використано кольороназву «чорний», яка у свідомості людини закріплена зі значенням «страшний, зловіщий», наприклад: *Ти став зловісно-чорним / Оповіла тебе*

тяжка космічна тьма (Коз:71); *Обвуглені руки померлих дерев / встромляються в чорнії тучі / із космосу чорного чується рев, / розбурханий чорно-пекучий* (Мик:23); *Вже тісно од могил./ Німіють імена / На чорно-бурих плитах* (Коз:108).

У словотворчості житомирських поетів зафіксовано АЛН, що називають переселення людей із зони ураження. Із 86 населених пунктів, які належали до зони безумовного відселення (2 зона), 63 поселення (73%) розміщено в Житомирській області [1, с. 7]. Цей наслідок Чорнобильської трагедії описано в новотворі *земля-пустеля* (Ком:94). Такий компонент юкстапозита, як «пустеля», указує на масове покидання території, ураженої Чорнобильською трагедією: *Верни надію, сніг, мені, / Верни життя землі-пустелі* (Ком:94). В інновації *садиба-скит* (Коз:32) певну територію порівнюють зі скитом – невеликим монастирським поселенням в безлюдній місцевості. Очевидно, автор має на увазі те, що після трагедії будь-яка оселя, у якій залишилися жити люди, була схожою на скит, адже місцевість стала майже безлюдною: *Візьміть нудну хвалу, беріть обійстя-скит / І – дайте молодість Землі* (Коз:32). Ще один АЛН, що вказує на наслідки Чорнобильської трагедії, – це *самосіл* (Ком:79) Інновація номінує людину, яка залишилася проживати в селі, коли всі його покинули через наслідки Чорнобильської трагедії.

У словотворчості поетів Житомирщини засвідчено інновації на позначення людей, які брали участь у ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС. Це, зокрема, АЛН із позитивною семантикою *герой-чорнобилень* (Ком:11), який містить семи ‘мужній’ ‘героїчний’.

Окремі неологізми вказують на силу вибуху, напр., *станція-торпеда* (Коз:84). АЛН побудовано на порівнянні вибуху із запуском торпеди: реактор вибухнув так само швидко і потужно: *Бо світ ще не знав таких чорних підступного віку аварій, / Бо світ ще не зрів таких станцій-торпед на вулканах біди...* (Ком:84).

В АЛН *громоатомний* (Ком:90) засвідчено те, як людство сприйняло трагедію. Звістку про катастрофу порівнюють з ударом грому, який ошелешує світ: *Чорнобиль! Чорнобиль! / Твої громоатомні дзвони / Гудуть потрясаючи світ.* (Ком:90).

У словотворчості поетів Житомирщини зафіксовано інновації, утворені від асоціацій, пов'язаних із катастрофою. Чорнобилем у народі називають полин – траву з дуже терпким смаком. Саме з цією рослиною, що мов нависає над світом, порівнюють катастрофу: *Трава-Чорнобиль куцу тінь, / На день прийдешній кида. / Біди – на тридцять поколінь, / а сліз ніхто не вида* (Ком:56). Ця інновація містить у собі семи 'смертельний', 'гіркий'. В АЛН *чорноміст* (Ста:37), вибух на Чорнобильській АЕС порівняно із чорним мостом, який навис над світом: *Німують півні... Серед ночі / Встає над світом чорноміст* (Ста:37).

Отже, унаслідок вибуху на Чорнобильській АЕС у художньому мовленні житомирських поетів виникли інновації, які утворили ЛСП «Чорнобиль». Зокрема, у ньому виокремлюємо такі ЛСГ: 1) інновації, що становлять бінарну опозицію «дочорнобильський – післячорнобильський»; 2) АЛН, утворені від наслідків катастрофи; 3) неологізми, що номінують людей, які брали участь у ліквідації вибуху; 4) інновації, у яких засвідчено сприйняття трагедії.

Накопичений матеріал дає змогу науковцям порушувати питання про створення загальноукраїнського словника АЛН, одиниці якого входять до лексико-семантичного поля «Чорнобиль». Аналіз локальних інновацій дасть змогу порівняти закономірності конструювання АЛН цієї тематики в межах адміністративно-територіальних структур.

Список використаних джерел:

1. Барановський М., Барановська О. Соціально-економічні та екологічні наслідки після аварії на ЧАЕС. *Географія. Економіка. Екологія. Туризм: Регіональні студії*. 2011. Вип. 5. С. 6–14.
2. Гоцинець І. Л. Асоціативно-семантичне поле «Чорнобиль» у сучасному українському художньому дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук.: 10.02.01. Київ, 2010. 19 с.
3. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. Київ: Критика, 2005. 264 с.
4. Ключка Н. Я. Лексико-семантичне поле як системно-структурне утворення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Філологічна*. 2012. Вип. 24. С. 129–131.
5. Максимчук В. В. Відображення Чорнобильської катастрофи в мовотворчості поетів Рівненщини. *Українська мова у ХХІ столітті:*

традиції і новаторство: тези доповідей II Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих вчених. Київ: ІУМ НАНУ, 2012. С. 184–188.

Список використаних першоджерел:

Коз Козак В. У. Грозолом, або Дума про нічний Чорнобиль. Поезії, поема. Житомир: Полісся, 2006. 128 с.

Ком Комашня Н. М. В краю нетоптаного рясту. Поезія болю. Житомир: ПП «Рута», 2012. 112 с.

Ліб Ліберда І. Питальний знак. Житомир: Пасічник, 2007. 68 с.

Мик Микульський В. І. Чорнобиль: вірші, поеми. Львів: Плай, 1996. 96 с.

Ста Сташук В. Тітко Насте, вашими устами я до всього світу говорю. Вірші. Житомир: Пасічник, 2007. 80 с.